

Lidová mluva na Šumavě a v Pošumaví

FRANTIŠEK KADOCH, RUDOLF KRAML

Provinciální mluva v té či oné části Šumavy je ukázkou krásy a bohatosti naší řeči – mateřštiny. I když mnoho šumavských výrazů přešlo do lidové mluvy z němčiny a v některých případech znešvarily původní šumavské nářečí, uchovávala si řeč venkovanů svoji bohatost, pestrost, lehkost a vpravdě originální ne-napodobitelnost.

Ukázkou šumavské mluvy chceme přiblížit nové generaci zvláštnosti jazyka jejich otců a dědů, i celého minulého pokolení. Krása a bohatost jazyka nás odlišuje od ostatních národů. Zvláštností jazyka je pak dialekt, lidová mluva, která mateřštinu obohacuje a doplňuje. Stává se i součástí našeho kulturního dědictví. Uchovávejme i nadále v našich myslích různorodost šumavské mluvy a předávejme z pokolení na pokolení. V tom je i nehynoucnost národa.

A

až púdat – až potud, ajcit – ať si, aufpasovat – pozorovat, akurát – přesně, ajznboňák – železničář, ajcentrajcer – na mou duši, ánunk – představa (o něčem).

B

bucháč – pěch, bábrlinka – babička, bosáky – bramb. knedlíky (drbáky), brunclík – malý hošík, bandory – brambory, behno – baňno, bříská – pláče, břestí – brečí, brynda – černá, nebo špatná káva, brčník – schránka na pera, břasa – vřes, břečka – zteplané pivo, bazmek – člověk pomalu myslící, breberka – kořalka, likér, bumbátko – přívěsek na krku, burýna – řepa, blejskota – vyzábly člověk, brejlati – šilhati, brundibár – bručící člověk, burnus – krátký zimník, búra – pětikoruna, bachlice – kosa s obloukem pošítmým pytlouinou, brabenec – mravenec, baborák – obyvatel bavorské části SRN, bul – byl, baba – stará husa, baňoury – dlouhé vousy, bezkřejtka – hrnec na mléko, brabeniště – mraveniště, bráborati

C

capouch – nezbedný kluk, ústí kouřové roury, cejtlík – krouhátko na zelí, cudlat – špatně prát, cmírat se – hrát si ve vodě, cuchat – plýtvat, cucat – mlsat, cuchta – málo cpaná peřina, hadr, též špinavá žena, cárat se – toulat se, cejcha – povlak na peřinu, také břicho zvířete, civět – nečinně přihlížet, culíky – copy, calta – bochánek, placka, cemperovat – pomlouvat, culifinda – špatná, hořká káva, cvišn – podšívka, cickat – drobit, coura – nepořádná ženská, caňk – uzda, cendelín – vlašovičnick.

Č

čamule drdol, čamrda knoflík, čurýk – vepř, prase, čudla káva, čučet – zahálet, čafourinda kočka, čáčorka – švitořivá dívka, čvachtanice – bláto, čahoun – velký vytáhlý člověk, čpouliti se – mračiti se, čouhá – vyčnívá, čumil – kibic, zvědavý člověk, čvaňhal – mluvka, červiště – seno rozházené v omezeném tvaru při sušení, čečatý – chocholatý, černá jahoda – borůvka, čiší – studeně fouká.

D

dundel – ranec, díška – nádoba na dojení, důječek – hrnec na smetanu, drvák – dřevař, lesní dělník, dlabáky, dlabance, dlaby – dřevěnky, dřeváky, dřízda tříška, detle, detky – zde. tady, dochtor – lékař, dřížďala – rulík, drby – klepy, dekl – poklop, duchna – naditá peřina, dryáčník – neomalený člověk, dyckyt – pokaždé, drbajzna – pomlouvavá, nepořádná ženská, drmola – člověk rychle mluvící, drndati – poskakovat, drdol – uzel z vlasů spletených do copu, demů – domů, delů – dolů, děroušek – dědeček, dokyď – dokud, drndat – pobíhat.

E

erteple – brambory, ergl – balkon.

F

fořtunk – porážení stromů, probírka, furt – pořád, futrál – pouzdro, flek – skvrna, fusekle – ponožky, forman – povozník, fiflena – frajerka, parádnice, foremetka – vázanka, floky – klíny, též peníze, frmol – náhlý shluk lidí, fajrum – volno po práci, frňák – naběhlý nos, fortel – šikovnost, fizo – má „za ušima“, firhonky – záclony, fecn – špatná látka, fajšmekr – labužník, flizírovat se – krášlit, fikáný – chytrý, filištín – úskočný, flák – velký kus něčeho, floutek – lehkomyšlný člověk, fňukati – naříkati, fěrtuch – zástěra, fertik – hotov, fajnovej – pěkný, jemný, faulencuje se – vyhýbá se práci, fifty fifty – akorát.

G

gauner – lump, glancovat – leštit, glaspapír – skelný papír.

H

huky – těžké pracovní boty, haxny – nohy v nadávce, harant – zlobivé dítě, hnojnice – močůvka, hajnice – hájovna, lesovna, hmla – mlha, hic – horko, hučka – klobouk, hengluje – háčkuje, hornudle – vlásenka, hambalka – zvýšená provizorní půda, hrcna – upovídáná žena, hepna – špatná koza, hudlota – bída, nouze, hňápy – nohy, haťa-paťa – jen tak tak, hojdá se – houpá se, hamtat – chvatně jíst, horyngle – náušnice, hamoun – ziskuchtivý člověk, harampádí, haraburdí – nepotřebné věci, harapác! – upadnutí, hovadský – velikánský, hrcalka – kyselá polévka, hamižnej – mstivý, lstivý, huhňavá – nesrozumitelná řeč, hamtala, huňtala – neohrabaný člověk, hihňá se – směje se, haluzna – prostorná světnice, hybal – smíšek, hajzl – záchod, hampejz – nepořádek, hnětyinka, mnětyinka – druh posvícenského sladkého pečiva, hejčka – kolébka, hřiběc – koňská nemoc, hřejtati – řehtati.

CH

chlemtá – dobytek pije vodu, chlechtá se – směje se, charpáce, blemtáce – podřadné houby, chřupan – bohatý sedlák, chčasný – šťastný, chrásty – svrab chůj – chvoj, chtršlet – střílet, chumtati – mačkat

I

izidor – kluk šibal

J

jetve – větve, Jouda, Jouza – Jenda, Honza, justament – vzdor, iahla – iehla.

K

kravál – křik, hluk, kastrol – pekáč, kalmuk – plášť do deště, kokrhel – vysoký ženský účes, též čepec, kaslík – poštovní schránka, kařata – pánské spodky, ksicht – obličej, ksindl – špatnost, kanduše – sukně, kucmoch – škrabanky, kolec – kolečko, kalazírovat – plísnit, vyčítat, kořtovat – ochutnat, kiska – bedna, kařket – čepice se štítkem, kšilt – štítek čepice, kařtan – sukně z hrubého plátna, kozí brada – sasanka, kořt – tuřín, krumpolec – chomout, klūs – kanál, odvodňovací stoka, kolesník – pluh, kopno – bez sněhu, umrzlo, kūs – košík na trávu, klempírovat – postonávat, klechtá se – viklá, kocmoud – nepořádný, krapet – trochu, křtán – hrtan, kuckati se – dávti se, kuňkal – těžko se vyjadřuje, kamrdlík – komůrka, kopice, kopenec – kupka sena, kápata – kapky deště, klimbaba – pryskyřice na třešni, kotkoráci – kdáká, kamejček – kamínek, kotřč – lesní trsek, kotrouš – druh pečiva, krahulík – krahujec, křemka – střemcha, kůlec – kůl, kūs – kos, kýt – kýta, kōsmatice – květ bezu černého.

L

loch – sklep, lajsna – lišta, lempl, lutrák – člověk bez charakteru, lelkuje – zevluje, lapiduch – ošetřovatel, látrovat – nadávat, listák – pošt. doručovatel, lytýř – nebojácný člověk, lāj – hejno, ličky – mladé kachny, lajblík – kabátek, lavor – umyvadlo, lekovat – zařikáváním uzdravit, lepčí, lepčechnější – lepší, líčata – kachňata, linka – sluníčko sedmítečné, lutrejch – utrejch, lupán – list, lajntuch – prostěradlo.

M

moule – tlama dobytčete, moula – zaostalý, hloupý člověk, maglajs – rozježděné bláto, marast – rozbředlá půda, bláto, maušl – primitivní člověk, machr – šikovný, zkušený člověk, mišulka – chytrák, miliskují se – milují se, majznul ho – udeřil, mejk s ním – povalil ho, mejknout – uhodit něčím, mišmaš – smíchané věci, mlíčí – pampelišky, mřně – batole, muňka – líná žena, veš, má utrum – má po

všem, mišuge – debil, mizďfela – upomínala, motovidlo – součást kolovratu, také nešika, mejšlák, mejšle – obuv s dřevěnou podešví a koženým svrškem, mrholí – drobný déšť, matolení – borůvčí, medulka – jetelový květ, machánek – lenivý hoch, moldánky natahovat – nabírat k pláči.

N

nemehlo – neohrabaný, nešikovný člověk, něhdo – někdo, něhdá – někdy, nihdá – nikdy, nejčkot, nejčko, nejčkont – nyní, teď, náštivlý – sladkokyselý, na forpostě – na stráži, hlídce, napelcoval mu – natloukl mu, nařvaný – obézní, tlustý, nastříhal mu – citelně potrestal, nafiknutá – neparáděná, nákolesník – pluh, nafoukanej – pyšný, na forhontě – v popředí, nátržník – mochna jarní.

O

ordnunk – pořádek, outěžek – těhotenství, oukropeček – odstrkované dítě, oukropek – nesmělý, oukrop – polévka česnečka, ochechule – stará panna, okřínek – chlebový košík, odvalený – otylý, neforemný, oubytě – souchotě, ouvin – utahovací dřevo pod žebřiny na vůz.

P

pětka – desetikoruna, prtě – nemluvně, prška – déšť, putr – máslo, pucovat – čistit, perna – seník, pandrhola – tulák, packal – smolař, projběrka – prořezávání mladého lesa, ponk – hoblice, pohomr – silák, práhy – zápraží, poclanka, podslanka – prostěradlo, patálie – ošklivé počasí, prejazalky – brusinky, pozitúra – přehnaně nalíčená žena, poť – pojd, pojžahy – první táhlé mráčky na obloze, petrachtovat – dávat pozor, perendil – spěchal, klusal, prahoušel – hrst něčeho, přišťírat – připálit, pantafíra – poslíček, prťačka – trojnožka, partafíra – předák skupiny, přemizování, přemíza – přetvářka, člověk, který se přetvařuje, púcať až docať – potud až dotud, půdkaď, pucito, pútaď – odkud, kam až, piglovat – žehlit, poušlata – balonky na rukávech, pína – pěna, pindour – malý člověk, pirkoni – tetřívci, pokecati – popovídati, pajtlovati – lomcovati, panděro – břicho, papula – odulé tváře, plandá se – splývající, volný šat, ponkajzna – lavičnick, pabuza – tyč se zářezem na upevňování fůry sena, půdkolena – pod kolena, pude na šístou – půjde na šestou, ponebí – půda, pročíž – proč, podaňáci – obyvatelé za hranicemi rychty, pelcovat – tlouci, prkejško – prkénko, podliska – konipásek, potiky po něm neni – zmizel, pouchle – vyfouknutá vaječná skořápka, prstíčky – houby kuřátka, půrko – topůrko, pychejř – puchýř, pyškvorec – puškvorec, pobříšlo – povříšlo.

R

roule – námrazky, ruksak – batoh, rajda – žena často měnící milence, rozhaza – marnotratný člověk, regíruje – poroučí, rígl – závora, rabijáš – neurvalý člověk, ryngle – slívy, rozmácaná – obézní ženská, rumlejch – poplach, rumlejší – mží, roužnout – rozsvítit, racocha – neučesaný.

Ř

řimbaba – tlusté batole, řechtá se – směje se.

S

samokol – kolečko, soc – skok, suden – košík, smráká se – stmívá se, seštrejchnout – seříznout, sos – omáčka z masa, svrchnice – horní část kachlových kamen, sesle – židle, Sepl – Josef (zastarale), svoloč – lidé špatného charakteru, selpet – zkysané mléko, skulík, skujík – naříká, pes po výprasku, svinčík – nepořádek, spadil se – zhubnul, sence – světlice, schůněti – dováděti, skybka – skrojek chleba, slouze – slzy, stroužek – poříz, studenec – studánka.

Š

šupák - člověk nedbající o svůj zevnějšek, šachtle - prkénko, šveler - ližina, hranol, štamprdle - čiška, šmouha - skvrna, šantala - hovorný člověk, štando - hudební zastaveničko, špršle - příčky u žebříku, špindíra - špinavá hospodyně, špitá - šeptá, špitál - nemocnice, šmelc - zbytečná věc, šiksla - žena špatné pověsti, štrachejtle - plaňky u plotu, rampouchy, šolíchá - hladí, šoustl - šlehl metlou, šmakuje - chutná, šlápota - šlépěj, šreka - šikmá linka, šlinc - řezná rána, šmytec - krátká pilka, šerka - látka ze lnu a vlny, šprtouchle - legrace, škarpa - příkop, šplechta - slabá káva, šutr - rum do kávy, škrunďa - lakomý člověk, štos - hranice něčeho (dříví, prádla), švajznout se - říznout, štokrdle - nízký stoleček, šponunk - tah silou, štont - stav, šmejček - velké sáně, šús - zanedbaný muž, šmorna - svítek, šterc - drobenka z mouky a brambor opečená na tuku, štramfalec - velký krajíc chleba, štrapáce - pochůzky, šrajtofle - peněženka, šmajchluje se - vtírá se do přízně, šarapačky - nepotřebné věci, šmátrá - hledá ve tmě, šifoner - skříň, širá se - svítá, štraficíruje - spěchá, špekulíruje - přemýšlí, štajf - v pozoru, štírče - diblík, šlapanec - brambory se zelím, štoudev - menší kád, štíbra - malý kámen, šmajznout, šlohnout - ukrást, šizuňk - popleta, švodník, škrunďa - velmi šetrný, šmáčhá - těžce chodí, šmodrcha - popleta, šmudla - nepořádný, šoptat - drobná chůze, štrachanda - večerní dostaveničko, štramanda - líbivá žena, štrejchem - po okraj (vody), štrejchni ho - udeř ho, štrikování - pletení, šalvostr - kyselost jídla, škrejpá - prší, šmolci - čmeláci, ščasný - šťastný, šátek vázat na podlešku - oba cípy dozadu, štof - látka, štrozok - slamník.

T

tedkonec - nyní, tululum - hloupý, trantina - mnohomluvný člověk, tipky - jepice, trajfús - podložka pod pekáč, támdlenc - nedaleko, techtle - mechtle - pletichy, teteliti se - trásti se, tramtejluje - vrávorá, trdlo - nemotorný, treperenda - mnohomluvná žena, tulejka - toulec na brousek, trejl, trýzel - ohnice, třeštivo - velká louč, třízek, střež - nádoba na vodu, tudlenoť - onehdy, tepřive - teprve, temenec - pramen vody, troubit - nahrnovat seno na řady, terpán, lerpán - modřín.

U

uculuje se - usmívá se, ušnrncnutá - nevyspalá, umrněný - ušpiněný, undrholt - veselí, upidlat - urážnout, upliv mu facku - dal mu políček, uplundraný - ušpiněný, utrum - konec, mít „po všem“, uchatec, uchavec - škvor, upšívnot se - bolestivě se uhodit, uhorčil se - uhřál se.

V

vodrh, voďr - půda nad mlatem, verpán - modřín, v týhonku - v týdnu, veřtat - truhlářská dílna, vostrve - tyčkovina v lese, vobejda - dotěrný člověk, vokoliště - řada pokosené trávy, vorundat - odstranit, vovršit - navrstvit, vyfíkneteť - naparáděný, vokřín - ošatka, vodvícer - v podvečer, vajksle - višně, vonehdá - tehdy, vyšnolcovaný, vykasaný, voštěchtat - ozobat, veškostn - prádelník, vocho-mejtá se - lelkuje, valibuk - tlustý muž, verbína - tlustá žena, vandle, vandlička - vana, vanička, viks - výprask, včály - včely, vožunkr - opilec, vylízal se - uzdravil se, vymňouk to - špatně provedl, vykutálený - vychytralý, vymustrovaná - směšně ustrojená, vachlice - kosa s pytlou, vobrtlík - háček, vikslajvant - igelitová podložka, vandrem jít - na zkušenou, vejpada - rozumný člověk, vejvoz - vjezd do pole, vejtlasky - žerty, vicher - zelí bez hlávek, vlásky panny Marie - třaslice, vobruč - klíční kost, vobučí - obočí, vosládec - sladké dřevo, vocid, vocajdle - odsud, vodulý - opuchlý, vozupravdu, voprauducký - opravdu, pravdivý, vrkoč - cop, všídeň - všední den, v tejdeňku - v týdnu, vrhlice - baňatý hrnec, vovíce - ovce, vondyno - onehdy, vercajk - nářadí

Z

zoft - výtažek, štáva, zindule - protivná žena, zbřesklé mléko - zkysané, zblajznout - s chutí sníst, zakvítá - začíná kvést, zvodit - zdvihnout, zmotořit se, vzpamatovat se, zdetle - zde tudy, zákampí - ve stínu, zvoštávali - zůstávali, bydleli.

Ž

žaltář - nárek, ždibec - trošku něčeho, žejdlík - půllitr, žmula - druh špatné půdy.